ZDENĚK
POUSTA

JAROSLAV CÍSAŘ

Astronom a diplomat
v Masarykových
službách

Jaroslav Císař

VYŠEHRAD

UNESCO) převzít vedení archivního odboru. Opět se mu nabídla funkce, jež mu po letech měla poskytnout, jak sám doufal, poslední příležitost k přechodu na akademickou dráhu. Rýsující se nadějnou a klidnou perspektivu však Císařovi zhatily události československé únorové politické krize.

Vyakčněn

Ministerstvo zahraničních věcí, ve kterém se do února 1948 nepodařilo přední místa obsadit členy Komunistické strany Československa, postihlo v únorových dnech státního převratu personální „zemětřesení" v podobě rázných rozhodnutí Akčního výboru.[498] Komunisté na ministerstvu zahraničních věcí ustanovili již v pondělí 23. února akční výbor, který vyzval všechny zaměstnance – „kolegy a kolegyně bez rozdílu politické příslušnosti k upřímné spolupráci" a současně začal prosazovat první zásadní změny ve vedení úřadu. Ty první vyhazovy stačil ještě vlastnoručně podepisovat ministr Jan Masaryk.[499] V první vlně se mezi těmi, kteří byli dáni na dovolenou s čekatelným, ocitl také Jaroslav Císař. Dekretem ze 4. března mu bylo oznámeno, že byl dán k 31. březnu 1948 na dovolenou s čekatelným ve výměře příslušejícího mu výslužného. Rozhodnutí signované ministrem Masarykem budilo nejen rozpaky, ale také překvapující otázky. S těmi se na ministra Císař obrátil, aby po jeho ujištění, „že nevrhá stínu na můj charakter a že jím neutrpím podstatné hmotné újmy, jelikož podle jeho rozhodnutí, akčním výborem přijatého, je tato dovolená pouze formálním krokem k přeložení do výslužby s plnou

[498] Mnohdy nebylo zapotřebí ani rozhodnutí akčního výboru. V březnu a dubnu rezignovali na diplomatická místa a zůstali v cizině četní velvyslanci, vyslanci a mnozí diplomaté. Alespoň několik předních: velvyslanec v USA Juraj Slávik, velvyslanec v Kanadě František Němec, vyslanci Jindřich Nosek (Francie), gen. Sergej Ingr (Nizozemsko), Emil Walter (Norsko), Jindřich Kolovrat-Krakovský (Turecko), Viktor Jansa (Kolumbie), Eduard Kühnl (Kolumbie), Václav Láska (Mexiko), Pavel Růžička (Irsko), v červnu J. Andriál (Švýcarsko), Zdeněk Němeček (Dánsko). V následujících měsících přibývali další – Eduard Táborský (Švédsko), Jan Paulíny-Toth (Itálie), Jaroslav Šejnoha (Indie), František Krucký (Egypt), Karel Sokol (Austrálie) a další. Úplnější přehled viz Tabulka Zastupitelské úřady ČSR k 29. únoru 1948 in: Jindřich Dejmek, *Diplomacie Československa*, díl I., Praha, Academia 2012, s. 137.

[499] Čistka zpočátku nedosahovala masivních rozměrů. Zatím bylo pro organizátory důležité, že bylo znemožněno, aby bylo ministerstvo zahraničí možným protikomunistickým instrumentem.

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ V Praze dne 4. března 1948.
Č. 46.752/I-A/48.

Pan

Dr. Jaroslav Císař,
ministerský rada,
Praha VII.,
Veletržní č. 65.

Ministerstvo zahraničních věcí dává Vás dnem 31.března 1948 na dovolenou s čekatelným. Týmž dnem zastavuje se výplata Vašeho služebního příjmu v ministerstvu zahraničních věcí.

Čekatelné bude Vám vyměřeno zvláštním výměrem.

Do provedení poukazu čekatelného budte Vám ministerstvo zahraničních věcí od 1.dubna 1948 poukazovati u příruční pokladny ministerstva zahraničních věcí zálohu na čekatelné ve výměře příjmu jako zaměstnanci ve výslužbě.

Ministr:

Jan Masaryk

Šest dní před smrtí, 4. března 1948, ministr zahraničních věcí Jan Masaryk podepsal vyhazov z ministerstva také svému letitému příteli Jaroslavu Císaři.

penzí“, částečně uklidněný Císař „přijal toto rozhodnutí bez protestu.“[500] Snad jeho dopis prezidiu ministerstva zahraničních věcí z 2. srpna 1948 měl vliv na jeho opětné povolání k činné službě (23. srpna 1948). Akční výbor Národní fronty na ministerstvu zahraničních věcí se však nedal obměkčit Císařovou účastí v I. a II. odboji, ani více než třiceti služebními lety, ani ujištěním, „že se proti republice ani proti jejím zákonům nikterak neprotivil“. Na místo, uvolněné v archivu pražské centrály ministerstva zahraničních věcí po Janu Opočenském, nenastoupil. Naopak bylo ministerskému radovi RNDr. Jaroslavu Císařovi 27. října 1948 oznámeno, že dnem 31. prosince 1948 byl dán opětně na dovolenou s čekatelným.[501]

Zdálo se však, že ho reorganizace ministerstva po únorovém převratu, kdy byl dán mimo aktivní službu, až tak nevyvedla z míry. Začal se vracet ke své dávné myšlence – moderní československé encyklopedii. Inspirován věhlasnou britskou encyklopedií, inicioval plán její československé verze a okamžitě se ujal vedení příprav. Když získal příslib spolupráce několika fakult našich předních univerzit a pracovníků vysokých

[500] *AMZV*, osobní fond Jaroslav Císař. Je s podivem, jako by si Jaroslav Císař ještě 2. srpna 1948 neuvědomoval šíři nastávajících změn, které budou po změně politických poměrů v zemi následovat. Pochopitelně, že tehdy nebyl sám. Poměry, které se v čase několika měsíců dostavily, byly natolik drastické, že je jen málokdo mohl předvídat. Naštěstí pro Císaře, když se vše plně „rozjelo“ a někteří bývalí pracovníci ministerstva zahraničních věcí se ocitli v soukolí politických procesů, byl již na Universitě St Andrews ve Skotsku. Poznamenávám ještě, že prezident republiky Edvard Beneš jmenoval „pana vrchního odborového radu RNDr. Jaroslava Císaře ministerským radou v 2. platové stupnici v osobním stavu úředníků vyšší správní služby ministerstva zahraničních věcí s účinností od 1. května 1945.“ Jmenovací dekret podepsal i příslušný resortní ministr Jan Masaryk. Císař se v srpnu 1948 obrátil na prezidium ministerstva zahraničních věcí s upozorněním, že mu do padesátého pátého roku chybí půl roku, a že vykazuje třicet let ve službě a „ve shodě se slibem ministrovým bylo provedeno mé přeložení do výslužby nebo jinak bylo zabráněno tomu, abych uvedeným zákonem byl postižen“. (Jednalo se o zákon ze dne 21. července 1948 o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů (viz zákon 213/Sb. 1948), který stanovil pro „veřejné zaměstnance“, kteří byli odstraněni ze služby, „s níž je spjato veřejnoprávní penzijní zaopatření“ podmínku „10 let celkové služební doby započitatelné pro nárok a výměru odpočivných (zaopatřovacích) platů a dosáhli-li do dne počátku účinnosti tohoto zákona muži 55. rok a ženy 45. rok věku.“) Císař se dotazoval na základě informace z denního tisku, ještě před úředním publikováním zákona.

[501] Touto právně-zaměstnaneckou formou byl stále zaměstnancem ministerstva zahraničních věcí. A tak mu ministerstvo ještě 9. června 1949 do osobního výkazu „započítává podle zák. č. 255/46 Sb. jako účastníku národ. boje za osvobození dobu od 1. 4. 1939 do 5. 5. 1945 jednoduše (6r., 1m., 5d.) pro nárok na výslužné a jeho výměru“.

škol, předložil tento plán ministru školství Zdeňku Nejedlému a ministru informací Václavu Kopeckému. Ti mu údajně měli vyjít vstříc a slíbili pro tuto náročnou akci spolupráci nakladatelství Orbis a státní tiskárny. Císařovo působení v Orbisu, kde mu byla přidělena kancelář, která se stala organizačním centrem nového projektu,[502] bylo však krátkodobé. Když pověřené nakladatelství Orbis vydání encyklopedie zredukovalo proti původnímu plánu na vydání pouhého příručního slovníku, Císař na redakci moderní československé encyklopedie rezignoval a spolupráci s nakladatelstvím ukončil.

Jako na zavolání se v čase existenční nejistoty ozval koncem roku 1948 s pozváním ke spolupráci profesor Erwin Finlay-Freundlich[503] z Observatoře University of St Andrews ve Skotsku. Přátelskou nabídku k účasti na práci observatoře, a zejména budování prototypu velkého dalekohledu nové soustavy (Schmidt-Cassegrain), Císař se zjevnou radostí uvítal a chystal se ji přijmout. Vždyť profesora Finlay-Freundlicha již znal z jeho, byť krátkého, předválečného působení na pražské Německé univerzitě, a pak z doby ředitelování londýnského Studijního ústavu ministerstva zahraničních věcí. Prof. Finlay-Freundlich byl také mezi prvními, kteří se Císařovi v září roku 1943 přihlásili do nově ustanoveného Sdružení československých badatelů v zahraničí.

Říci, že Jaroslav Císař nabídku na působení ve Skotsku přijal, neznamenalo v poúnorovém Československu zatím nic konkrétního a definitivního. Projevil pochopitelně zájem, ale aby mohl do St Andrews poslat seriózní odpověď, bylo potřeba získat svolení nadřízených státních úřadů a platný československý cestovní pas. Kolem Císařova výjezdu se tak roztočil opravdový kolotoč, aniž by dával alespoň částečně tušení konečného

[502] Příslušná korespondence docházela na adresu: Dr. J. Císař, vyslanec, Orbis – encyklopedie, Praha XVI., Kořenského 15/III.

[503] Prof. Erwin Finlay-Freundlich (1885–1964), ředitel Einsteinova ústavu v Postupimi, musel po Hitlerově nástupu k moci v roce 1933 opustit Německo a po působení na univerzitě v Istanbulu přijal v roce 1937 pozvání do Prahy. Od letního semestru 1937 do zimního semestru 1938/1939 byl mimořádným profesorem Přírodovědecké fakulty Německé Univerzity v Praze. V roce 1939 vzhledem k politickému vývoji ve střední Evropě a nacifikaci i pražské německé univerzity se opět ocitl na útěku. Tentokrát směřoval přes Nizozemí na skotskou univerzitu v St Andrews. S profesorem Erwinem Finlay-Freundlichem se Císař znal již z předválečné Prahy. Znal i některé závěry jeho univerzitních přednášek (Probleme der Astrofysik a Himmelsmechanik, kterou měl pro posluchače 3. a 4. semestru, viz: Ordnung der Vorlesungen Deutschen Universität in Prag – Naturwissenschaftliche Fakultät), a výsledky jeho pozorování hvězd na pražské hvězdárně. Císař Finlay-Freundlichovy práce z astrofyziky respektoval, tak jako jeho studium hvězdného nebe.

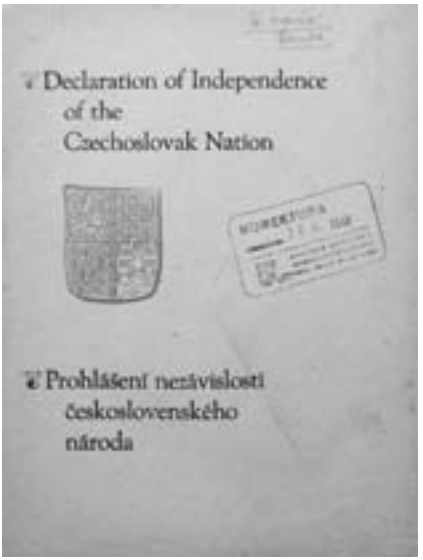

U příležitosti 30. výročí Československa se chystal Jaroslav Císař v říjnu 1948 obdobně jako při prvním vydání rozeslat školám, knihovnám a zájemcům *Prohlášení nezávislosti československého národa zatímní vládou československou*. Únorové události roku 1948 Císařův záměr zhatily a publikaci včetně provedené korektury odsoudily do stoupy.

výsledku. Císař byl připraven udělat pro úspěch nabídky vše, na co jeho důvtip a síly stačily. Jednání, která vedl na svém domovském ministerstvu, vypadala nadějně. Ministr zahraničních věcí Vlado Clementis, mimochodem též jeden z kolektivu londýnské válečné emigrace, proti Císařově cestě do Skotska nic nenamítal. Komplikace byla se získáním pasu v té formě, jak jej požadoval Císař. Žádal běžný cestovní pas, naproti tomu pas vystěhovalecký, který mu bylo ministerstvo zahraničí ochotno a schopno opatřit, rozhodně odmítal. Doba se změnila a současná pasová praxe byla v moci ministerstva vnitra. Tam se Císařovi dostalo poučení, že získat pas pro soukromé cesty je v roce 1949 zcela vyloučené. Dostal však i radu, že pro kladné vyřízení žádosti by bylo vhodné doporučení některých uznávaných institucí v čele s ministerstvem školství. Nebude snad na závadu, když na tomto místě budou publikovány Císařovy dopisy, byť meritum věci opakují a liší se jen v specifických detailech jemně dokreslujících osobnost Jaroslava Císaře. Vypovídají jako „pramen“ nejen

o atmosféře doby, o žadatelově aktivitě, ale také o lidech a jejich postojích. Napsané slovo nemůže však ani zdaleka vypovědět o autorových citových prožitcích a silném nervovém vypětí.

V prvé řadě se obrátil o pomoc na Českou akademii věd a umění. Aby získal podporu pro práci na univerzitní observatoři ve Skotsku, v dopisu ředitelství ústavu pro matematiku počátkem února[504] uváděl:

„Za války, jako ředitel Studijního ústavu československé vlády v Londýně a organizátor Sdružení československých badatelů v cizině, měl jsem příležitost spolupracovati se známým astronomem E. Finlay-Freundlichem, jenž se po svém odchodu z Prahy po Mnichově stal profesorem astronomie a ředitelem observatoře při staré skotské univerzitě v St. Andrews.

Prof. Freundlich, jenž, mimochodem řečeno, se po celou dobu války hrdě hlásil ke své adoptované československé vlasti, byl vedle své běžné povinnosti vyučovací pověřen přípravami k vybudování velké hvězdárny v St. Andrews, k němuž bylo podle plánu a za jeho vedení přikročeno hned po válce z peněz, poskytnutých k tomuto účelu Carnegieho rodnému Skotsku Carnegiovou nadací ve Washingtoně. Jádrem nové observatoře bude velký 50-palcový dalekohled typu Schmidt-Cassegrain, konstruovaý na úplně nových zásadách podle společných návrhů a výpočtů prof. Freundlicha a prof. Linfoota, jenž o věci přednášel loni na jaře též v Praze. Za války i celá dvě léta po válce, kdy jsem s prof. Freundlichem udržoval čilé a velmi přátelské styky, byl jsem často přítomen na diskusích a pracích o nové konstrukci, a sjednal jsem s prof. Freundlichem, že k této konstrukci a k prvním pracím s novým dalekohledem bude přizván některý mladší český astronom, jenž by zkušeností při tom nabytých mohl použíti později doma při budování státní observatoře i menších observatoří lidových; nová konstrukce má před staršími totiž nesmírnou výhodu při nedosažitelné dosud světelnosti veliké láce. O věc však tehdy Praha neprojevila dostatečný zájem, s vyslání českého astronoma sešlo a celá věc padla.

Když se nyní prof. Freundlich dozvěděl, že jsem sproštěn služebního závazku, který mi před dvěma lety bránil, abych se o nabízené stipendium hlásil sám, poslal mi dotaz, zda bych k němu byl ochoten

[504] Kopie dopisu na průklepovém papíru, či koncept dopisu je datován 3. února 1949. Dopis, tak jako i ostatní zde uváděné, ťukal do svého psacího stroje a odesílal RNDr. Jaroslav Císař v pražském bytě Praha V., Sanytrova 16.

jít na rok jako asistent při práci s 20-palcovým prototypem, na němž se zatím pracovalo, a jenž bude uveden do provozu na jaře tohoto roku, a na přípravě dalekohledu definitivního. Útraty cesty a ročního pobytu jsou kryty částkou Lst 600,-, kterou na to má k dispozici, a která snad bude dokonce zvýšena případným příspěvkem British Councilu. Definitivní odpověď na jeho nabídku musím prof. Freundlichovi sdělit do poloviny, v krajním případě do konce tohoto měsíce, aby v případě mého odmítnutí měl možnost jednati s alternativním kandidátem, za něhož je mu navržen mladý astronom německý. Nastoupit bych musil v St. Andrews počátkem dubna.

Podotýkám, že Ministerstvo vnitra, na něž jsem se obrátil podle doporučení pana ministra zahraničí a do jehož úřadu dosud stále náležím a jenž sám nemá proti mému odchodu námitek, mi však sdělilo, že soukromé cesty zásadně nepovoluje, a je ochotno jednati o vydání pasu k tomuto účelu jen dostane-li vyjádření příslušných institucí, zejména Ministerstva školství, že po jejich soudu je navrhovaná cesta v zájmu československé vědy. Dovoluji si tedy obrátiti se na Vás se zdvořilou prosbou, abyste mi pomohli urychliti úřední řízení laskavým osvědčením, že skutečnosti mnou tuto vylíčené opravňují názor, že poznatky a zkušenosti, kterých mohu nabýti, bude-li mi umožněno přijmout nabídku profesora Freundlicha, musí se nutně obrátiti k prospěchu československé vědy, a že tedy navrhovaná cesta je ve veřejném zájmu.

K případné otázce své kvalifikace podotýkám: Astronomie, která byla středem mého zájmu od chlapeckých let, vedla mne v 18 letech na vysokou školu do Ameriky, kde jsem si ji vybral za hlavní předmět svého studia vedle matematiky a fyziky; ve svém studiu jsem pokračoval (hlavně v astrofyzice) za svého přidělení k našemu londýnskému vyslanectví v letech 1920–1927 u prof. Fowlera, Dinglea a Gregoryho, a byl jsem na jejich doporučení, podporované prof. Eddingtonem roku 1925 navržen a přijat za řádného člena (Fellow) Královské astronomické společnosti v Londýně. V posledních dvaceti letech, kdy jsem byl několikrát nepřízní osudu přinucen vzdáti se plánu na akademickou dráhu, ztratil jsem sice přímý kontakt s astronomickou praxí, tu však slibuje prof. Freundlich, jenž z mnoha diskusí zná přibližný rozsah mých znalostí, že mi návrat umožní a usnadní osobní pozorností a pomocí, kde toho uvidí potřebu. Jak mimořádná je tu příležitost právě pro pracovníka v mé situaci, svědčí věta jeho dopisu: ‚Jelikož v práci s novým dalekohledem bude každý nováčkem, dostává se Vám tu příležitosti vstoupiti do vědecké práce ve skutečně přední linii.‘

Opakuje tedy svou prosbu o morální podporu, ujišťuji Vás, že nezklamu důvěry, kterou mi tím projevíte, a prospěch z mého pobytu v St. Andrews nepoplyne jenom mně, nýbrž v prvé řadě české vědě, jíž vděčně a s úroky dám k dispozici nové zkušenosti a poznatky v cizině nabyté.

Poroučím se Vám, v dokonalé úctě, Jaroslav Císař“[505]

Plné porozumění nalezl na prezidiu České akademie věd a umění. Uznávaný vědec s vysokým morálním kreditem prof. PhDr. Viktor Trkal ve funkci generálního tajemníka České akademie věd a umění jménem jejího presidia 17. února 1949 adresoval ministerstvu zahraničních věcí velice příznivé vyjádření k Císařovu pozvání ředitelem univerzitní observatoře v St Andrews a možnosti Císařovy práce na observatoři po dobu jednoho roku jako Finlay-Freundlichův asistent a v dopise ministerstvu školství uváděl: „Pan RNDr. Jaroslav Císař je znám podepsanému generálnímu tajemníku České akademie věd a umění jakož i řediteli jejího ústavu pro matematiku prof. Dr. Eduardu Čechovi jako nadšený a dobře kvalifikovaný vědecký pracovník; astronomii studoval v Americe a Anglii a jeho kvalifikace v tomto oboru je dostatečně prokázána faktem, že v roce 1925 byl navržen profesory Fowlerem, Dinglem a Gregorym za řádného člena (Fellow) Královské astronomické společnosti v Londýně, kteréhožto členství dosud požívá. Je to pocta, kterou tato nejpřednější světová vědecká společnost udílí jen vynikajícím pracovníkům v astronomii.

Pan Dr. Jaroslav Císař se velmi zasloužil zejména o popularizaci exaktních věd vedením časopisu Věda a život, který založil roku 1929 a do něhož hojně přispíval populárně vědeckými články vysoké úrovně. Příležitost, která se mu zde naskýtá, aby se vrátil k odborně vědecké práci v oboru jeho nejužšího zájmu, je tak jedinečná, že by bylo hříchem na československé vědě, kdyby mu nebylo umožněno použíti této skvělé nabídky.

[505] *ATGM*, fond Jaroslav Císař. U dopisu se dochovala přiložená vizitka prof. Trkala určená řediteli matematického ústavu (vede to k domněnce, že ji Císař s dopisem nepředal a přímluvy prof. Trkala nepoužil). „Univ. Prof. Dr. Viktor Trkal, generální tajemník České Akademie věd a umění“ s textem na rubu: „V Praze 18. 2. 1949. Vysoce vážený pane řediteli, prosím Vás velice, abyste byl tak laskav a vyšel panu Dr. Jar. Císaři v jeho záležitosti pasové – pokud je Vám možno – co nejvíce vstříc. Děkuji Vám předem za laskavost. S projevem dokonalé úcty Váš“.

Presidium České akademie věd a umění vřele doporučuje, aby panu RNDr. Jaroslavu Císařovi byl vydán pas k této cestě, která je v nesporném zájmu československé vědy.“[506]

Dobrozdání České akademie věd přiložil Jaroslav Císař rovněž k dopisu adresovanému ministerstvu zahraničních věcí a také ministru vnitra Václavu Noskovi, na kterého se s úpěnlivou žádostí o pomoc 2. března 1949 obrátil.

Čas nemilosrdně odpočítával dny, do kterých mohl prof. Finlay-Freundlich čekat na odpověď. Došlo mezi nimi k výměně několika telefonátů i naléhavých telegramů. Dne 20. února 1949 se Císař obrátil na ministerstvo zahraničních věcí s vysvětlujícím dopisem, ve kterém mimo jiné uvedl:

„Za války, jako ředitel Československého studijního ústavu v Londýně a organizátor Sdružení československých badatelů v cizině měl jsem příležitost spolupracovati se známým astronomem E. Finlay-Freundlichem, profesorem astronomie a ředitelem observatoře při staré skotské univerzitě v St. Andrews, jenž byl pověřen přípravami k vybudování velké moderní hvězdárny v tomto místě, z peněz poskytnutých Carnegieovou nadací ve Washingtoně. Jádrem nové observatoře bude velký 50-palcový dalekohled typu Schmidt-Cassegrain, konstruovaný na úplně nových zásadách podle společných návrhů a výpočtů prof. Finlay-Freundlicha a prof. Linfoota, jenž o věci přednášel též v Praze.

Po celou dobu svého pobytu ve Velké Británii, kdy jsem udržoval živé styky s britským vědeckým světem a zvláště s oborem svého specielního studia, s astronomií, byl jsem často přítomen na diskusích o nové konstrukci a sjednal jsem s prof. Freundlichem, že k budování nové observatoře a prvým pracím s novým dalekohledem bude přizván některý mladší český astronom, jenž by zkušeností tak nabytých mohl použíti později doma při budování státní observatoře i menších observatoří lidových; nová konstrukce má totiž před staršími a obvyklými konstrukcemi výhodu nejen veliké světelnosti, ale i veliké láce. – O věc však tehdy Praha neprojevila dostatečný zájem, s vysláním českého astronoma sešlo a celá věc padla.

Když se nyní prof. Finlay-Freundlich dozvěděl, že jsem zproštěn služebního závazku, který mi před dvěma lety bránil, abych se

[506] *AMZV*, osobní fond Jaroslav Císař.

o nabízené stipendium hlásil sám, poslal mi dotaz, zda bych k němu byl ochoten jít na rok jako asistent při práci s 20palcovým prototypem, jenž se dokončuje a bude uveden do provozu na jaře tohoto roku, a zároveň se zúčastnil na přípravě dalekohledu definitivního. Útraty cesty a ročního pobytu jsou kryty částkou Lst 600.–, kterou na to má k dispozici a která snad bude dokonce zvýšena případným příspěvkem British Councilu.

Podotýkám, že astronomie byla hlavním předmětem mého vysokoškolského studia v Americe (vedle matematiky a fyziky), a že jsem ve svém studiu astrofyziky se souhlasem šéfa svého úřadu a ministerstva zahraničních věcí pokračoval za svého přidělení k našemu vyslanectví v Londýně v letech 1920–27, kdy jsem byl navržen a přijat za řádného člena (Fellow) Královské astronomické společnosti v Londýně. V posledních dvaceti letech byl jsem nepříznivými okolnostmi několikrát přinucen odložiti svůj plán návratu k vědecké práci, a třeba jsem ztratil přímý kontakt s astronomickou praxí, udržoval jsem styk s pokroky této vědy na poli teoretickém; po stránce praktické slibuje prof. Freundlich, jenž zná z mnoha diskusí přibližný rozsah znalostí, že mi návrat umožní a usnadní osobní pozorností a pomocí, kde toho uvidí potřebu. Jde tedy o mimořádnou jedinečnou příležitost zejména pro pracovníka v mé situaci; jak je též zřejmo z věty dopisu prof. Freundlicha, která praví: ‚Jelikož v práci s novým dalekohledem bude každý nováčkem, dostává se Vám tu příležitosti vrátiti se k vědecké práci ve skutečně přední linii.‘

Vzhledem k uvedeným skutečnostem, jakož i k faktu dotvrzenému přiloženým vyjádřením presidia České akademie věd a umění, že jde o věc nesporného zájmu československé vědy, dovoluji si vznésti zdvořilou žádost, aby mi Ministerstvo zahraničních věcí umožnilo přijmouti skvělou nabídku profesora Finlay-Freundlicha tím, že mi neodepře svého souhlasu s touto jednoroční studijní cestou, a že mi na místo diplomatického pasu, který jsem mu i s pasem své choti řádně odevzdal, vystaví k této cestě zvláštní pas, obvykle vydávaný bývalým nebo kvieskovaným úředníkům zahraniční služby.

Jelikož se v těchto dnech dožívám svého 55. roku a po skončení nezbytných formalit mám býti přeložen do výslužby, nestojí v cestě žádné překážky služební, a mně se tím poskytne příležitost, abych se místo planého diletování opět plně uplatnil v oboru, v němž mohu být svému národu nejužitečnější, protože je to obor nejbližší mému srdci. Poznatky a zkušenosti, které si vedle konkrétních plánů a výpočtů

konstruktérských budu moci ze Skotska přivézti, jakož i školení, kterého se mi tam může dostati z rukou jednoho z nejpřednějších astronomů světa, nemohou na konec zůstati bez užitku pro rozvoj československé astronomické vědy a stojí zajisté za to, aby pro ně byl případně i obejit některý z předpisů, které by snad povolení takové cesty dělaly obtížným. I když se nechci neskromně dovolávati jakýchsi zásluh, které jsem si v minulosti o svou vlast získal, nemám za neskrovnou domněnku, že si zasloužím, aby mi tímto způsobem bylo umožněno státi se opět platným, užitečným a šťastným členem našeho národního společenství.

Nakonec prosím o urychlené vyřízení své žádosti alespoň po stránce zásadní: v St. Andrews měl bych nastoupiti v dubnu a do konce tohoto měsíce jsem prof. Finlay-Freundlichovi slíbil definitivní odpověď, tak aby v případě mého odmítnutí měl možnost jednati s jiným kandidátem; tím by podle jeho sdělení byl pravděpodobně některý mladší astronom německý."

Jaroslav Císař musel jednat urychleně a s patřičným taktem. Kolik jeho kolegů a známých z éry londýnské československé vlády rezignovalo po únoru 1948 na činnost v československé diplomacii, kolik jich bylo naopak rozhodnutím pražského ústředí z úředních postů odvoláno a kolik jich bylo urychleně penzionováno, nemohlo být v žádném případě uklidňujícím pocitem. Navíc v polovině listopadu 1948 za pomoci amerického velvyslanectví „zmizel" jeden z nejzkušenějších a nejschopnějších čs. diplomatů, dosavadní generální sekretář ministerstva zahraničních věcí Arnošt Heidrich.[507] Na Heidricha přesouval Jan Masaryk řadu administrativních rozhodnutí, která byla komunistům proti srsti. Koho ve své záležitosti Císař navštívil, kde všude hledal pomoc a schůdnou cestu, není známo. Z dochované úřední korespondence lze však usoudit, že správná adresa, na kterou se 2. března 1949 obrátil, byla Václav Nosek, ministerstvo vnitra:

„Pane ministře, dne 20. února podal jsem Ministerstvu zahraničních věcí, jemuž dosud formálně podléhám, prosbu o souhlas s cestou do Skotska k jednoročnímu studijnímu pobytu na observatoři university St. Andrews, kde mi známý astronom E. Finlay-Freundlich

[507] Blíže viz Jindřich Dejmek, *Svědectví Arnošta Heidricha o československé diplomacii a sovětské politice z konce roku 1948*, Moderní dějiny, roč. 17, 2009, č. 2, s. 131–178.

nabízí místo asistenta pro práci s právě dokončeným astronomickým dalekohledem zcela nového typu, a zároveň požádal o vydání zvláštního cestovního pasu, jaké se obvykle vydávají úředníkům zahraniční služby místo diplomatických pasů ministerstvu vrácených. Moje žádost, jejíž opis přikládám, byla postoupena vašemu ministerstvu, jehož souhlasu, podle platných ustanovení Ministerstvo zahraničních věcí k vydání zvláštního pasu potřebuje. Podotýkám, že jsem svým původním školením astronom a matematik, a že jsem okolnostmi, které tu nebudu rozvádět, byl odveden z vědecké dráhy, aniž jsem se kdy vzdal úmyslu k této dráze se nakonec opět vrátiti, a že vydání pasu bylo k této cestě vřele doporučeno presidiem České akademie věd a umění, která potvrzuje, že cesta je v nesporném zájmu československé vědy. Vyjádření České akademie přikládám.

Jsem si vědom, že se proti mému odjezdu do ciziny zvednou z některých stran námitky rázu politického. Zúčastnil jsem se prvního i druhého odboje na západě, studoval jsem v Americe a Anglii, jejichž kultuře za mnohé vděčím, a k nimž mne víží mnohá osobní přátelství; v neposlední řadě bude se proti mně uváděti okolnost, že jsem sešvakřen s bývalým ministrem drem. Jaroslavem Stránským, jenž se podle zpráv účastní na zahraniční akci namířené proti současnému vládnímu režimu československému. Skutečnost, že jsem byl zproštěn své funkce v ministerstvu zahraničních věcí a dán na dovolenou s čekatelným, abych byl v nejbližší době přeložen do výslužby, nenechává mne na pochybnostech o tom, že nejsem považován za politicky spolehlivého a že se mi v důsledku mých západních sympatií nedůvěřuje.

Dovoluji si tedy vzpomenouti doby, kdy jsem měl důvod k domněnce, že jste mi přátelsky nakloněn, a obrátiti se na Vás osobně s prosbou, abyste mi pomohl a neodepřel souhlasu ve věci, která pro mne znamená víc, než dovedu slovy vyjádřiti. Při tom bych Vás chtěl zároveň ujistiti o bezpodstatnosti politických námitek, které by proti mé cestě mohly býti vzneseny. Nikdy jsem nedělal politiku a nikdy jsem nebyl člověkem politickým, ani jsem za takového nebyl považován; nikdy jsem neměl – a tím méně mám nyní – politických ambicí. Pokud jsem s politikou, již jsem vždy považoval za svého druhu „nutné zlo", měl co dělat (jako soukromý tajemník prezidenta Masaryka a potom jako úředník zahraniční služby), bylo to vždy jen ve funkci výkonné, a i s tím jsem nyní rád, a chci Vás ujistiti, že definitivně a navždycky, skončil; jsem šťasten, že jsem mimo politiku, nemám nejmenšího

úmyslu se do ní opět zaplést, a jsem ochoten zaručiti se svou ctí, že své cesty do ciziny nezneužiji k žádné akci, která by mohla být považována za nepřátelskou stávající československé vládě: že nebudu veřejně vystupovat, psát do novin, dávat interview atd. atd., – že budu naopak všude zdůrazňovati, že cestuji jako soukromá osoba za svými vědeckými zájmy se souhlasem československé vlády. Opakuji, že nemám politických ambicí: mám dokonce důvod se domnívati, že bych v kruzích, které dnes venku dělají „odboj", nebyl osobou vítanou. Kdybych se chtěl dostat do ciziny, abych tam (a byla by to z mé strany naivní domýšlivost) „dělal politiku", mohl bych to udělat, aniž bych při tom předem znehodnotil svou práci porušením čestného slova. Následky, které bych tím riskoval, nebyly by nikterak horší než ty, kterým bych se vystavil, kdybych zneužil důvěry mně poskytnuté a ztratil při tom svou čest.

Zdůrazňuji, že nežádám o vydání vystěhovaleckého pasu, jaký byl vydán některým z mých bývalých kolegů a jenž, jak vyrozumívám, by ani mně nebyl odepřen. Nechci a nemohu přervati pouta, která mne víží k domovu a chtěl bych i v budoucnu zůstati platným členem svého národa; abych jím však mohl být, musím se vrátiti k oboru, k němuž se cítím povolán celým svým školením i vnitřním založením, a jenž je povýšen nad všechny politické a ideologické rozdíly názorové. K tomuto návratu, jak to rozvádím v přiložené žádosti, se mi po letech odloučení naskytá mimořádná a zcela jedinečná příležitost, v mé situaci též příležitost definitivně poslední. Jsa nyní prost služebních závazků a existenčně zabezpečen výslužným, dospěl jsem okamžiku, na nějž jsem vždy čekal, a kdy mohu – s pomocí dobrého průvodce, jímž mi prof. Finlay-Freundlich slibuje být – přikročiti k realizaci snu, k němuž se neslo celé mé životní úsilí a s nímž je spojena velká, ba převážná část mého osobního štěstí, pokud ono plyne z vnitřního uspokojení z konané práce a z pocitu, že náš život nebyl promarněn. Zmeškám-li tuto příležitost, mohu nad svým snem navždycky udělat kříž a smířit se pro zbytek svého života s úlohou zatrpklého diletantismu bez valné ceny jak pro mne samého, tak pro společenství, jehož se cítím a chci zůstati platnou částí.

Můj osud je ve Vašich rukou. Je ve Vašich rukou, pane ministře, abyste mi pomohl státi se opět cenným a šťastným členem své obce na poli, na němž jí mohu býti prospěšen, anebo mne odsoudil k tomu, abych zbytek svého života zůstal v národě, který miluji, méněcenným

občanem druhého řádu. Neprovinil jsem se ničím, co by opravňovalo toto odsouzení: snad je naopak v mé minulosti něco, proč bych si zasloužil údělu, jehož žádám.

Zůstávám, pane ministře, Vám v upřímné úctě oddaný."[508]

Císařovi se měl v době, kdy jeho životní dráha se začala pozvolna klonit k zaslouženému období důchodu, paradoxně splnit dávný sen vědecké práce ve vysněném oboru. Avšak překážky pracovníku ministerstva zahraničních věcí jako by z cesty nešly odstranit. Nebylo se v poúnorové éře čemu divit, a také si lze dosti barvitě představit Císařovy obavy o nejistý konečný výsledek. Zkušenosti z londýnského válečného prostředí, kdy na prezidenta Beneše útočili jeho českoslovenští protivníci z různých stran, i zkušenosti s tamními zástupci československých komunistů, jejichž postoje závisely na momentálních postojích Moskvy a pevné disciplíně, ho vedly k poznání, že spoléhání na prožitá společná válečná léta s Václavem Noskem v Londýně je třeba utvrdit na místě nejvyšším. Vždyť kromě vědeckého poslání to byl navíc i skrytý Císařův nový úkol daný změnou politických poměrů, který ho nutil do hry, v níž šlo pro něj málem o všechno. Usoudil, že mu pro uskutečnění dobré věci nezbývá, než aby se obrátil dopisem přímo na prezidenta republiky a vedoucího činitele československých komunistů. V části Císařovy korespondence týkající se působení na univerzitě v St Andrews se dochoval nedatovaný koncept dopisu na průklepovém papíře adresovaný Klementu Gottwaldovi. V Archivu Kanceláře prezidenta republiky se dochoval i Císařův dopis prezidentu Antonínu Zápotockému z pozdější doby, ve kterém přiznává, že „když všechny ostatní kroky selhaly a zbývala jen cesta vystěhovalectví, kterou jsem nastoupit nechtěl", pomohl mu jedině zákrok Zápotockého předchůdce v prezidentském úřadě Kl. Gottwalda.[509] Gottwaldův vstřícný postoj ohledně Císařovy cesty do St Andrews potvrdil i přednosta kulturního a tiskového odboru Kanceláře prezidenta Gottwalda František Nečásek.

[508] *AMZV*, fond Jaroslav Císař. Dopis je opatřen v záhlaví poznámkou napsanou tužkou ministrem Václavem Noskem: Odevzdáno podle dohody G. Spurnému 3. 3. 49. (Je nezodpovězenou otázkou, zda se za slovy „odevzdáno podle dohody" neskrývá přímo souhlas prezidenta Kl. Gottwalda.). Gríša (Jindřich) Spurný, osobní tajemník ministra vnitra Noska, v letech 1950–1953 zastával funkci náměstka ministra vnitra. Zdůraznění podtržením slov v textu provedl Jaroslav Císař.

[509] *Archiv Kanceláře prezidenta republiky*, fond protokol Os (osobní sekretariát prezidenta republiky), spis dr. Jaroslava Císaře ze dne 17. 1. 1954, sign, Os 335/54.

Císař v pozdním jaru Gottwaldovi psal: „Pane prezidente, obracím se na Vás v krajní nouzi, jsa si vědom, že jen ta může ospravedlniti krok, který podnikám. Jako prvý soukromý tajemník prezidenta Masaryka míval jsem velmi dobrý poměr a skoro volný přístup k oběma Vašim předchůdcům, a to mi dodává smělosti a ospravedlňuje v naději, že mne neoslyšíte ani Vy, jenž jste převzal do svých rukou Masarykův odkaz."

Zopakoval z předchozích dopisů možnosti pracovního místa na observatoři při Universitě St Andrews ve Skotsku, ke které ho pozval ředitel observatoře astronom E. Finlay-Freundlich. Připomněl, že je svým původním školením matematik a astronom, a proto by byl rád, kdyby mohl této pracovní možnosti využít. I to, že se s prof. Freundlichem dobře znají a spolupracovali za války v Anglii. Svěřil se Gottwaldovi, že kolotoč úředních jednání, ve kterém usiluje o to, aby dostal souhlas příslušných autorit – ministerstva zahraničních věcí, ministerstva vnitra, ministerstva školství – k cestě do Skotska trvá od minulého roku a nepřinesl zatím žádný výsledek. Císař již nechtěl znovu opakovat nekonečnou a svízelnou úřední cestu, která by ostatně s největší pravděpodobností byla marná a vedla do ztracena.

„Mám-li býti zachráněn před tímto smutným a nezaslouženým osudem, může se tak státi jedině mimoúředním rozhodnutím, učiněným v cestě milosti, jaká je ve Vaší moci a o jakou si Vás dovoluji upřímně a snažně požádati.

Jsem si vědom, že v pozadí odkladů, které hrozí zničiti můj sen o návratu k vědecké práci, jsou důvody, které by vedly k mému pensionování v československé zahraniční službě. Chápu, a smířil jsem se s tím, že vláda, která buduje stát na nových, z velké části revolučních základech, nemůže ponechati na odpovědných, ba dokonce choulostivých místech osoby, o nichž si není naprosto jista, zda s těmito základy upřímně a bez výhrad souhlasí; důvody, které byly zde oprávněné, ztrácejí však své oprávnění v oboru, který je dalek vší politiky a všem ideologickým rozporům. V osobním dopise, kterým jsem doprovodil svou žádost, ujistil jsem ministra Noska svou ctí, že své cesty do ciziny, bude-li mi povolena, nezneužiji žádným způsobem, proti kterému by vláda, jejíž je členem, mohla míti ty nejmenší námitky; a chci ujistiti i Vás, pane prezidente, že svou ctí, a zaručiti se památkou Tomáše Masaryka, která je mi nejvyšším čeho se mohu dovolati, že toto své ujištění míním upřímně a že je dodržím."

Prosbu zhustil podle svého mínění na nejzazší míru, aby prezidenta, či příslušného referenta nepřipravil zbytečně o čas. Přiložil k dopisu ještě opis své žádosti ministerstvu zahraničních věcí a opis vyjádření presidia České Akademie. Přiložil také doklad o tom, že Společnosti pro postavení lidové hvězdárny v Brně umožnil zahájení činnosti trvalým zapůjčením svého 6palcového equatoru (v té době z největších v republice!), který si ve dvacátých letech zakoupil od oxfordské univerzitní observatoře, a také doklady o tom, jak významnou je pro moderní astronomii nová konstrukce dalekohledu, budovaného v St Andrews.

Závěrem opakoval, co jinými slovy napsal v dopise ministru Noskovi, že jeho osud je v prezidentových rukou, a na prezidentově rozhodnutí záleží, zda se bude moci státi „opět cenným a šťastným členem obce, k níž mne váže pocit sounáležitosti", a může být skutečně společnosti prospěšný, „anebo abyste mne odsoudil k tomu, abych po zbytek svého života zůstal ve svém národě zatrpklým, méněcenným občanem druhého řádu. Neprovinil jsem se ničím, co by opravňovalo takové odsouzení: snad je dokonce v mé minulosti naopak něco, proč bych si zasloužil lepšího osudu."

A světe div se, prezident a vůdčí muž KSČ projevil s cestou Jaroslava Císaře do Skotska souhlas a patřičná úřední místa již jen konala, co bylo třeba.

Prof. E. Finlay-Freundlich byl nejen astronom s respektovaným vědeckým renomé, ale také skutečný Císařův přítel. I když se konečné získání pasu stále oddalovalo, termín nástupu pro nového pracovníka na observatoři St Andrews synchronně posouval i prof. Freundlich. Jeho dopis i s úředním překladem měl posloužit Císařovi jako doklad pro patřičná místa, že ještě není nic ztraceno a že česká astronomie může ve Skotsku získat jen nové zkušenosti.[510]

[510] Dopis z 16. dubna 1949 měl v anglické verzi i s českým překladem přesvědčit nové státní úředníky: „Milý Císaři, chtěl bych tímto dopisem potvrditi, co jsem Vám před několika dny telegrafoval. Velmi rád bych viděl, kdybyste v mé Observatoři nastoupil, jakmile Vám to bude možno. Montáž nového dalekohledu pokračuje pomaleji, než se očekávalo; přijedete-li tedy v červnu, budete se této práce moci účastniti ještě od samého začátku. Obdržel jsem potřebné finanční prostředky na zaměstnání dalšího pozorovatele k tomuto novému dalekohledu; v přítomné chvíli je však nemožno najít volného britského astronoma. Cambridgská observatoř přijala nedávno na volná místa tři astronomy z kontinentu. Doufám, že s sebou budete moci vzít svou paní. Neboť nezůstanete-li zde nejméně rok nebo dva, nebudete moci plně využít příležitosti naučiti se práci s tímto novým typem dalekohledu. Upřímně Váš E. Finlay-Freundlich". *ATGM*, fond Jaroslav Císař, korespondence.

V této funkci v následujících 15 letech přednesl několik set přednášek o různých tématech svého oboru ve vyšších ročnících skoro všech středních škol středního a severního Skotska.

Záchrana Masarykových rukopisů

Když Jaroslav Císař opouštěl v červenci 1949 svou vlast, kterou upřímně miloval, jak to u nás dokázali snad jen lidé 19. a 20. století, a pak předně ti, kteří u zrodu samostatného státu přímo stáli, měl na mysli nejen to, co ho v novém prostředí skotské univerzitní observatoře očekává, ale také zda se mu podaří zabezpečit pro věčnou paměť důležité dokumenty – rukopis *Deklarace nezávislosti československého národa* a rukopis *Nové Evropy*, které mu Masaryk v roce 1918 věnoval. O jejich osud se v nových podmínkách totalitního státu začal obávat a nebyl si jist, zda bude schopen zaručit jim doma trvalou bezpečnost a zachránit tak část Masarykova myšlenkového a historického odkazu pro budoucnost. Třebaže v této době na Masaryka komunisté ještě neútočili ani jeho dílo kriticky nenapadali, Císař zatímnímu smíru nedůvěřoval. Ani velký portrét Tomáše G. Masaryka ve vstupní hale budovy sekretariátu ÚV KSČ u Prašné brány, kde ještě zaujímal opravdu čestné místo, ho nepřesvědčil. Naopak cítil, že nový režim brzy přijde se záporným hodnocením Masarykovy osobnosti a že je ohroženo vydávání jeho knih.

Stanovil si jako prvořadý úkol rukopisy bezpečně ukrýt. Původně uvažoval o tom deponovat je ve Velké Británii, pro Spojené státy, které měly s jejich vznikem jistou souvislost, se rozhodl posléze. Postupoval přitom velmi obezřetně a v naprosté tajnosti, protože nechtěl v žádném případě emigrovat a za žádných okolností natrvalo zůstat v cizině, třebaže zde měl mnoho přátel a sobě blízkých lidí. Chtěl se vrátit domů do Prahy či do Brna, každopádně počítal se svým oblíbeným vysočinským Vírem.

Otázka, zda tajně vyvezl s sebou ze země oba tyto dokumenty, je zodpovězena jen napůl. Cestoval-li s ním jeden z nich, pak by to byl rukopis Masarykovy *Nové Evropy*. První Masarykův náčrt Deklarace nezávislosti zanechal v Praze. V prosinci 1948, kdy měl „oprávněné obavy o bezpečnost těchto důležitých dokumentů“, požádal britského velvyslance Piersona J. Dixona[526] o „bezpečnou ochranu původního konceptu Tomáše

[526] Sir Pierson John Dixon (1904–1965) nastoupil diplomatickou dráhu na ministerstvu zahraničních věcí Velké Británie koncem dvacátých let. V roce 1929 byl 3. tajemníkem ministerstva a za deset let se stal tajemníkem prvním. Válečná léta strávil

Masaryka našeho Prohlášení nezávislosti (též nazývané Washingtonská Deklarace) s kopií mé monografie k témuž."[527] Pro volbu britského velvyslance s největší pravděpodobností mluvilo několik londýnských setkání na počátku čtyřicátých let. U britského velvyslance archiválie nezůstala dlouho, neboť v červnu 1950 měl proti původnímu plánu své poslání v Praze ukončit. Proto se Císař na něj obrátil a „odvážil se" ho „požádat, abyste mi dokument poslal bezpečnou cestou, dokud jsem ještě v této zemi, abych mohl zařídit pro něj úschovu buď v Britském muzeu, nebo v Kongresové knihovně, kde – jak se dovídám – mají již množství materiálů vztahujících se k Deklaraci a zpřístupňují je studentům historie. Doufám, že Vás nemusím ujišťovat, že v mé prosbě není žádný jiný motiv, než zabezpečení dokumentu, který považuji pro sebe za posvátný úkol." Rozhodl se pro The Library of Congress ve Washingtonu, kam již uložili své poznámky a písemnosti někteří Američané účastnivší se na tvorbě finální části Deklarace, včetně „přítele Čechů" Gutzona Borgluma.

I přes vstřícnost velvyslance Dixona bylo třeba značné opatrnosti, aby i s pomocí diplomatických přátel vše dopadlo tak, aby svůj prvořadý úkol mohl Císař splnit. K doručení Masarykova rukopisu do Dixonových rukou bylo i v samotné Praze třeba umu a obezřetnosti. Vždyť odposlech a sledování pracovníků ministerstva zahraničních věcí i diplomatických „západních" ambasád československými bezpečnostními složkami bylo v této době možno považovat za úzus. Císař však byl v této věci zkušeným mužem, přímo „školeným" v letech světové války čelným představitelem českého zahraničního odboje, obratným Emanuelem Voskou.

Po roce pobytu ve Skotsku se Císař definitivně rozhodl pro The Library of Congress. První Masarykův náčrt „Prohlášení nezávislosti československého národa", který mu Dixon poslal diplomatickou cestou z Prahy do Londýna před ukončením své vyslanecké mise, hodlal do Washingtonu dostat pomocí lidí, které znal z dřívějších styků a spolupráce. Byli

v těsné blízkosti ministra Anthonyho Edena. Účastnil se důležitých jednání Spojenců během války včetně Jaltské konference. Po volebním úspěchu labouristů byl jmenován osobním poradcem ministra zahraničí Ernesta Bevina. Bevin očekával v Československu první možné vzplanutí konfliktu mezi Východem a Západem a vyslal proto do čela britského pražského velvyslanectví Dixona. Do Prahy přibyl v lednu 1948, v červnu 1950 diplomatickou misi v Praze ukončil a vrátil se do Londýna pověřen jinými úkoly. Dixon byl jedním z nejvlivnějších britských diplomatů své generace.

527 *ATGM*, fond Jaroslav Císař, korespondence. Citát z Císařova dopisu velvyslanci Dixonovi 2. dubna 1950.

to především světově známý astronom prof. Zdeněk Kopal a historik prof. Otakar Odložilík.

První dopis, který se v této věci dochoval, odeslal 26. října 1950 z University Observatory St Andrews Jaroslav Císař na Harvard College Observatory, Cambridge, Mass., USA prof. dr. Zdeňku Kopalovi:[528]

„Milý pane doktore, podle naší ústní dohody posílám Vám v příloze rukopis T. G. Masarykova prvního náčrtku washingtonského ‚Prohlášení nezávislosti československého národa' ze dne 14. října 1918, s jedním výtiskem své knížky z roku 1928 [sic], v níž je otištěn kritický text definitivní Deklarace s vypsáním jejího vzniku. Budu Vám velice zavázán, promluvíte-li s prof. Odložilíkem a v dohodě s ním a po případě s jinými americkými přáteli, jak o nich doleji, se společně postaráte o bezpečné uložení dokumentu s jeho přílohou ve washingtonské Library of Congress, která již vlastní fascikl spisů na toto prohlášení se vztahujících, bude-li, jak předpokládám, ochotna dokument přijmout v dočasnou úschovu za následujících podmínek:

1. Library of Congress uloží originál dokumentu způsobem, jakým obvykle ukládá dokumenty velké historické ceny, a pro účele studijní apod. ponechá ve fasciklu, týkajícím se Deklarace, potřebný počet fotokopií.

2. Rukopis zůstane po dobu mého života mým majetkem, a já s ním jedině mohu volně disponovati. – Pro případ pochybností, (kdyby např. československé orgány žádaly o vydání rukopisu pod jakoukoli záminkou) uvádím, a jsem ochoten prohlásiti pod přísahou, že jsem jediným zákonným majitelem rukopisu, jenž mi Prezident Masaryk ponechal v upomínku na mou spolupráci na Deklaraci, jak je o ní řeč v mé knížce. Rukopis byl v mém majetku a držení od října 1918, a jen menším zázrakem unikl zničení nebo konfiskaci gestapem za války;

528 Prof. RNDr. Zdeněk Kopal, DSc. (4. 4. 1914 – 23. 6. 1993), syn profesora romanistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, vědecky proslulý astronom a astrofyzik, proslul však i v oblasti numerické matematiky, balistiky a aerodynamiky. Světová autorita ve výzkumu zákrytových proměnných hvězd, Měsíce a terestrických planet. Při výzkumu Měsíce hrál vůdčí roli a jeho podíl na programech NASA byl v tomto výzkumu velice podstatný. Oceněn byl po zásluze darováním prachu z povrchu Měsíce. Symbolicky jej vysypal na hrob Julese Verna v Amiensu. Celý život byl činný v USA a ve Velké Británii. Pro Jaroslava Císaře byla vítaná možnost k setkávání, když se Kopal stal v letech 1951 pro dalších třicet let vedoucím katedry astronomie na Victoria University of Manchester. Spolupráce skotské univerzity St Andrews s manchesterskou univerzitou byla v oblasti astronomie velice úspěšná.

tento krok k jeho úschově volím, chtěje zajistiti jeho bezpečnost v nejistých poměrech našeho požehnaného století, poučen touto zkušeností poslední války.

3. Po mé smrti, nejpozději však v den mých 80. narozenin, tj. 19. února 1974, přejde rukopis – nebudu-li s ním dříve jinak disponovati – do majetku ‚Masarykova archivu' nebo Národního muzea v Praze; odevzdán mu však nesmí být dříve, než bude jistota, že v Československu vládne režim, jenž uznav oficielně a upřímně Masarykovy zásluhy o osvobození československého národa a vytvoření československé republiky, vrátí Prezidentu Osvoboditeli jeho místo v československé historii a v Pantheonu českého národa, a o němž nebude možno pochybovati, že dokument přijme a bude jej opatrovati s úctou a péčí, která mu přísluší.

O tom, zda nastaly okolnosti vhodné pro návrat rukopisu do Prahy, rozhodne výbor, o němž je řeč doleji; objektivně takové okolnosti nastanou, až bude v československých zemích znovu zavedena a udržována a uctívána památka 7. března způsobem, jaký byl obvyklý do druhé světové války (veřejnými a školními oslavami atp.); až bude znovu uvedeno na knihkupecký trh a volně přístupno československému občanu důstojné vydání Masarykových spisů; až nebude bráněno vydání a volnému rozšiřování nekomunistických monografií a spisů o Masarykovi a washingtonské deklaraci atp.

4. Dohledem a rozhodováním o osudu rukopisu, pokud rozhodování o něm bude osudem nebo okolnostmi vzato z mých rukou, nebo pokud budu mimo volný styk se svobodným západním světem, převezme sbor, jehož utvořením pověřuji Vás a Odložilíka v Americe a dr. Jaroslava Stránského a dr. Lva Sychravu v Londýně, kteří s Vámi za tímto účelem budou v kontaktu. Mezi jeho členy (mimo vás čtyř) a osob, které Vám popřípadě ještě oznámím, bych rád viděl některé z amerických osobností, které se prací na Deklaraci přímo zúčastnili (např. R. Růžičku, prof. H. A. Millera, ne však dr. Perglera). Z československé politické emigrace mimo dva již jmenované nikoho bez mého předběžného souhlasu; to není projev nedůvěry, nýbrž příkaz pouhé opatrnosti, jíž je nutno dbáti s ohledem na přísnou důvěrnost, v níž musí celá věc být udržena.

Tento sbor též ustanoví, které veřejné osobnosti amerického kulturního života (např. prezidenti tří slavných univerzit) budou o odevzdání rukopisu do Prahy rozhodovati v případě, že žádný z původních členů sboru nebude na živu.

5. O celé věci nechť zástupci sboru učiní s odpovědnými činiteli Library of Congress přesný a přísně důvěrný zápis, jenž potvrdí podmínky shora uvedené, a jehož oběma stranami podepsaná „duplicate copy" bude zaslána mně do St Andrews, nebo, v případě že bych byl již v Praze, mému právnímu zástupci, p. T. G. Bennettovi, 112 Gresham House, Old Broad Street, London, E. C. 2. Kdyby L. of C. měla námitky proti některým z podmínek nahoře uvedených, nevylučuji jejich modifikaci, ale musí se stát s mým předběžným souhlasem.

6. Při celé věci nemohu klásti dostatečný důraz na přísnou tajnost celé transakce. Já se s největší pravděpodobností budu musit před Novým rokem vrátit do Prahy a můj další osud tam je zahalen rouškou, která nedovoluje ani nejvzdálenější odhady; prozrazení nebo zveřejnění tohoto mého kroku by odhad mého osudu velmi usnadnilo. Nutno všechny osoby, které o věci budou vědět, proto přísně varovati o důsledcích možného prozrazení a učiniti opatření, aby se o věci nedozvěděli novináři nebo osoby, které by o tom daly zprávu československému velvyslanectví. Kdybych byl někdy doma vyšetřován, kam se poděl rukopis, o němž je řadě lidí známo, že byl v mém majetku, prohlásím, že jsem jej svého času zapůjčil prof. Odložilíkovi, jenž mi slíbil, že jej bezpečně uschová.

7. Kdyby Library of Congress rukopis za uvedených nebo přibližně podobných podmínek do úschovny vzíti nechtěla, prosím, abyste mi to co nejdříve sdělil, a rukopis mi vrátil cestou, kterou vám byl doručen.

Nemusím Vám připomínat, že Vám a Odložilíkovi s rukopisem svěřuji kus národního majetku, jehož cena se nedá vyjádřiti penězi; nemám pochybnosti, že s ním budete podle toho zacházet. Prokazujete tím službu nejen mně, ale celému svému národu.

Vás i Odložilíka upřímně pozdravuje

Váš Jaroslav Císař

PS. – Napadá mi, že by se prof. Odložilíkovi nemusel hodit můj úmysl přesunout – v hypotetickém případě šestého odstavce, (doufejme, že k němu nikdy nedojde) – odpovědnost za odvezení rukopisu a jeho úschovu v L. of C. na něho; nevím, není-li v situaci podobné mojí, a nebude-li se jednoho dne muset na výzvu vrátit do Prahy. Prosím ho, aby mi napsal; kdyby se mu to mé alibi nehodilo, vyhledal bych si jinou oběť, jíž by to bylo lhostejné (napadá mi dr. Stránský, nebo Sychrava, nebo Smutný, za nimiž můj styk před jejich odchodem z domova nebyl závadný). Kdy Odložilík odjel z domu?"

Profesor Kopal dodržel slovo a zásilku s Deklarací i s pamětním tiskem předal profesoru Odložilíkovi. Ten mu podal dopisem zprávu o vyjednávání depozitu, které bylo zatím na zdejší poměry poněkud zdlouhavé také vzhledem k Císařovým podmínkám pro uložení Deklarace. Prof. Odložilík Císaře ubezpečil, „že udělá vše, co bude třeba". Zároveň mu do St Andrews dal ujištění, že se hned tak do Prahy nevrátí, „i kdyby přišlo formální povolání. Jsem už příliš daleko, abych se mohl jenom tak ze všeho vytrhnout".[529]

Korespondence mezi Císařem a Odložilíkem v roce 1951 zdárně pokračovala. Císař v lednu 1951 poděkoval prof. Odložilíkovi, „že jste se věci tak ochotně ujal, a nepochybuji, že zařídíte, co je zapotřebí, aby dokument byl v bezpečí, dokud se nebude moci vrátit, kam patří. Doufám, že jsem Vám tím příliš nezkomplikoval život; ale nakonec jde o kus cenného národního majetku. Pro mne to znamená jen tolik, že se budu moci vrátit domů – budu-li se muset vrátit – s klidným svědomím, že jsem udělal svou povinnost."[530]

„Deklarace nezávislosti dne 14. října 1918 prozatímní vládou československého státu" – originální Masarykův rukopisný text doputoval ke spokojenosti Císaře, Odložilíka a Kopala na místo svého určení. Přes 40 let čekal dokument na dobu, která by odpovídala 3. bodu Císařových podmínek.

O návratu rukopisu do Prahy měl rozhodnout ustanovený výbor. Císař nepočítal s tak dlouhou perspektivou jeho návratu. Z jím navrhovaného výboru se politické změny a příznivého ovzduší pro Masarykův ideový odkaz dočkal pouze jediný – prof. Zdeněk Kopal.[531] První zemřel nejstarší z nich Lev Sychrava (4. ledna 1958 v Praze), následován Otakarem Odložilíkem (14. července 1973 v Bohinji ve Slovinsku) a Jaroslavem Stránským (13. srpna 1973 v Londýně). U předpokládaných amerických členů výboru – Rudolfa Růžičky a Herberta Adolphuse Millera – nikdo nemohl očekávat, že by se dožili věku přesahujícího 110 let.

Zda se tedy čas již naplnil a doba dozrála natolik, aby se Masarykův rukopis s definitivní platností mohl vrátit „domů", rozhodli až při

[529] Dopis „Milému panu doktorovi" Jaroslavu Císaři posílal 7. prosince 1950 (Departement of History, Columbia University, New York, 27, N.Y.) na adresu Prof. G. Freundlich (for Dr. J. C.) Univ. Observatory, St Andrews, Scotland. (*ATGM*, fond Jaroslav Císař).

[530] Dopisy v této části jsou uloženy v *ATGM*, fond Jaroslav Císař.

[531] Prof. Zdeněk Kopal zemřel 23. 6. 1993 ve Spojeném království, ve Wilmslow nedaleko Manchesteru.

druhé návštěvě prezidenta Václava Havla demokratičtí a republikánští představitelé amerického senátu a sněmovny reprezentantů. Na společné schůzi obou těchto komor přivítali prezidenta Václava Havla „jako hrdinu československé demokratické revoluce" a slavnostně mu předali originální návrh deklarace československé nezávislosti, jak byl vypracován ve Washingtonu D. C. v říjnu 1918 prvním československým prezidentem Tomášem Masarykem, a přitom zdůraznili historický význam dokumentu i to, že se tento dokument vrací zpět do Československa, je historickým momentem.[532]

V odpovědi prezident Havel dle zprávy Hlasu Ameriky ocenil Tomáše Masaryka jako jednoho ze zakladatelů demokracie v Československu a zdůraznil, že Masaryk byl inspirován americkou Deklarací nezávislosti a byl upřímným obdivovatelem amerických vlastenců George Washingtona a Thomase Jeffersona.[533] Při slavnostním ceremoniálu byly v Kapitolu vystaveny portréty prezidentů Masaryka a Washingtona, a Havel při této příležitosti apeloval na Američany, aby Spojené státy tak jako před 73 lety i nyní hrály významnou roli při budování nového demokratického řádu ve východní a střední Evropě.

Plán Jaroslava Císaře s uložením Masarykova náčrtu Deklarace se naplnil, ač se ho sám nedožil.

* * *

Před připravovanou definitivní cestou domů v roce 1980 se rozhodl věnovat washingtonské Kongresové knihovně i druhý Masarykův dar, rukopis *Nové Evropy*, který více než šedesát let opatroval.[534]

Jednání vedl tentokrát s knihovnou Císař sám. Dopisem se obrátil na vedoucího Východní divize Kongresové knihovny Jiřího Kovtuna, který o Císařově případném daru Masarykova rukopisu zpravil vedoucího divize darů Nathana R. Einhorna. Nic už tentokrát dalšímu Císařovu daru v cestě nestálo. Ještě dříve než Jiří Kovtun v dopise z 16. května 1980 vyjádřil uspokojení nad tím, že rukopis „došel v pořádku a ve výborném

[532] Viz též Zdeněk Pousta, Jaroslav Císař a dvojí cesta Washingtonské deklarace do Prahy. In: *Historička československé demokracie. K životnímu jubileu Evy Broklové*, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2014.

[533] Z přepisu anglického ranního vysílání Hlasu Ameriky 25. 10. 1991.

[534] Viz též Zdeněk Pousta, Jaroslav Císař, T. G. Masaryk a The Library of Congress. In: *Život plný neklidu. Sborník k devadesátinám historika Jaroslava Opata*, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2014.

stavu, díky péči, s níž jste ho uchovával“ a za dodání pochválil kurýrní službu vyslanectví Spojených států, napsal 13. května 1980 z Arlingtonu Císařovi na Maltu tento milý dopis:[535]

„Vážený pane doktore,

děkuji Vám za Vaše dva poslední dopisy, z Malty a z Cheltenhamu. Nebylo mi ještě oficiálně oznámeno, že rukopis je na místě, ale nepochybuji, že je v bezpečí a bude v pořádku doručen. Očekávám, že definitivní úřední sdělení o rukopisu přijde co nejdříve, ale s díkem na Vaši adresu jsem nechtěl čekat. Píšu proto co nejrychleji po obdržení „cheltenhamského“ dopisu, který došel včera. Vaší zásluhu o to, že Masarykův rukopis bude uchováván v Library of Congress lze sotva docenit. Je to nejdrahocennější masarykianum v naší knihovně a myslím i nejcennější Masarykův rukopis mimo území Československa. Že jste se s rukopisem rozloučil (a to ještě za okolností mnohem méně slavnostních, než jak jsme to připravovali), považuji za gesto nezištnosti, hodné díku i obdivu. Za svého též ne zcela krátkého života (třiapadesát) bych těžko hledal podobný příklad velkomyslnosti. Co pro Vás Masarykův rukopis jako připomínka Vašeho vztahu k Masarykovi znamenal, dobře vím. Mohu Vám za Vaši velkorysost jen přislíbit, že se o rukopis, dokud zde budu, budu dobře starat. Vědomí, že zde bude uchován pro příští generace, mě zároveň dojímá i naplňuje uspokojením. Díky, zaplať Pán Bůh.

Těším se na Váš dopis, ve kterém stanovíte podmínky úschovy rukopisu. V každém případě musí být zaznamenáno, i když to zatím zůstane důvěrné, že se rukopis dostal do knihovny jako Váš dar, Vaší zásluhou. Za normálních okolností by knihovna ochotně a s vděkem publikovala, že jste rukopis Nové Evropy knihovně daroval. Důvěrnost tohoto faktu zůstane zachována tak dlouho a do takové míry, jak si budete přát. Budu Vám vděčen, ujasníte-li, zda mají být zatím zatajeny nejen okolnosti, za jakých se rukopis do knihovny dostal, nýbrž i samotná existence rukopisu v LC. Komentoval jsem tento bod už v posledním dopise.

Mám podobný dotaz ve věci „washingtonské“ Deklarace nezávislosti. Masarykův rukopisný koncept, který jste sem kdysi dávno laskavě dal poslat, se tu nadále chová v tajnosti – spíše z nedopatření a z puntičkářského lpění na liteře nejasných stipulací, než ze skutečné nutnosti věc zatajovat. Jak víte, fakt, že před konečnou verzí existovalo několik předběžných stupňů a náčrtů, je v historické literatuře sdostatek znám. Kozák

[535] *ATGM*, fond Jaroslav Císař.

a Křížek ve svých publikacích už před lety uveřejnili několik konceptů Deklarace a i Library of Congress má několik konceptů Deklarace v Borglumových papírech (s Borglumovými poznámkami a opravami). Objektivně není tedy důvod Masarykův český koncept Deklarace, který je zde v LC zatajovat. Jiná věc ovšem je, že se může a má podle Vašeho přání udržovat v tajnosti fakt, že Vy jste kdysi náčrt Deklarace do knihovny dal poslat. Pomýšlíme na to, že bychom o konceptech Deklarace, které jsou na různých místech k dispozici (zde v Borglumových papírech a v jiných amerických archivech) udělali komparativní studii, kterou ovšem nelze vypracovat bez Masarykova českého náčrtu, který je, zatím nepřístupný, v LC. Vše by rozuzlilo (a dalším historickým rešerším by pomohlo) Vaše stručné prohlášení v tomto smyslu: že nemáte námitek, aby Masarykův náčrt Deklarace byl zpřístupněn badatelům a studentům a mohl se citovat v odborných publikacích, ale že si přejete (a jak dlouho) aby osoba dárce, to jest Vaše, zůstala zachována v tajnosti. Předem Vám děkuji za tuto účinnou pomoc.

Snad Vás potěší tyto dvě další zprávy z masarykovské sféry. Připravuji americkou bibliografii Masarykových publikací a publikací o Masarykovi (knih i článků) vydaných v USA. Má to vyjít jako samostatná brožurka, snad s několika ilustracemi (doufám, že nebudete mít námitek, abych na obálku použil kopie Masarykovy fotografie, kterou jste mi poslal), a přál bych si, aby to bylo hotovo ještě před Vaší plánovanou cestou do ČSR. Kromě toho vyjde v příštím Svědectví můj delší článek „Masaryk, Wilson a intervence v Rusku" – výsledek rešerší, ke kterým i Vy jste přispěl inspirací a příkladem.

Přeju Vám mnoho zdraví (posílal jsem Vám mlčky dobrá přání při četbě Vašeho dopisu z nemocnice) a děkuji, děkuji!

Váš Jiří Kovtun"

RNDr. Jaroslav Císař před svým návratem do vlasti v říjnu 1980 reagoval na Kovtunův návrh pochopitelně vstřícně. „Instrument of Gift" z 15. června 1980 plně souhlasil s možností kopie v počtu 400 exemplářů Declaration of Independence of the Czechoslovak Nation by its Provisional Government a jejího využití k dalšímu studiu.[536]

[536] Instrument of Gift
I, Jaroslav Cisar (hereinafter: Donor), hereby give, grant, convey title in and set over to the UNITED STATES OF AMERICA, for inclusion in the collections of the Library of Congress (hereinafter: Library) and for administration therein by the

JMENNÝ REJSTŘÍK

Aciend, Richard 224
Adámek, J. 81, 83
Andriál, Jindřich 277
Alter, Jiří [George] 260
Ambrose, Anton Stefan 61
Asquith, Henry Herbert 160
Attlee, Clement Richard 226

Babka, John 64
Back, J. 260
Badeni, Kasimir 15
Baker, Newton Diehl 98
Balfour, Arthur James 91, 161
Baldwin, Stanley 185
Bartošek, Theodor 31
Bass, Eduard 214
Baťa, Tomáš 31
Baxa, Karel 146
Beatty 162
Beaumont, A. 180
Bečka, Bohdan 171
Beer, Antonín 182
Beer, Arthur 260, 305
Bechyně, Rudolf 206
Bělehrádek, Jan 213, 274
Bělina, Josef 254, 256
Benda, Karel 254, 256
Beneš, Bohuš 225
Beneš, Edvard 60, 110–112, 117–118, 124, 128, 138, 149, 151–152, 158, 160, 171–172, 175–176, 179, 184–185, 190–192, 194, 204, 214, 220, 225, 227–229, 247–248, 261, 263, 267–272, 179, 290
Beneš, Josef 158
Beneš, Vojtěch (Vojta) 31, 39, 40, 43, 50, 54, 57, 64, 68–69, 78, 96, 101
Benešová, Hana 225, 232, 272
Bennet, I. 119
Bennet, T. G. 311
Berenyi, P. 260
Bergman, Hugo 171
Bevin, Ernest 273, 308
Biel, L. 273
Blaha, Pavel 62
Blahák 38
Blüh, O. 260
Blum, K. 260
Boettinger, Hugo 204
Bondy, Emil 256, 266
Bonsal, Stephan 89
Borglum, Gutzon 108, 109, 120, 308
Borový, František 198, 200–202, 205
Bořek-Dohalský, František 164
Bořek-Dohalský, Zdeněk 164, 206
Bosák, Michal 101
Boy-Eda, Karl 53
Brandeis, Louis 119–120
Bratt, John 79
Brunner 266
Bryan, William Jennings 40
Březina, Otokar 103
Bull 89
Burrows, Ronald Montagu 160, 178

Butcher 176
Buxton, Noel 165
Bydžovský, Bohumil 144

Calfee, Robert Martin 120–122, 124
Caldwell 114
Carroll, Lewis [Dodgson, Charles Lutwidge] 329
Cecil, Robert Edgar 110, 160, 185, 223–224, 226
Císař, Rudolf, bratr Jaroslava Císaře 19
Císař, Rudolf, otec Jaroslava Císaře 14
Císařová, Božena, matka Jaroslava Císaře 14
Císařová, Božena, sestra Jaroslava Císaře 19
Císařová, Zdenka, sestra Jaroslava Císaře 19
Clementis, Vladimír 232, 281
Clerk, Russell George 184
Clynes, John Robert 163, 226
Colette, Sidonie Gabrielle 181, 199–200, 206
Cooper, Alfred Duff 226
Crane, Charles Richard 92
Cvach, Miloš, vnuk Jaroslava Císaře 9, 20, 148, 306
Cvachová, Milada, nevlastní dcera Jaroslava Císaře 9, 149, 194, 324

Čáda, František 144
Čapek, Josef 204
Čapek, Karel 179–181, 204, 214
Čapek, Tomáš 27, 29–30, 32, 34, 43, 52, 68
Čaplovič, Ján 232
Čech, Eduard 284, 295
Čechurová, Jana 249, 254–255
Čermák, Bohumil 59
Černý, František 260
Černý, L. 260
Červený, Jiří 145
Czernin, Ottokar 188

David, Václav 301, 302
Daxner, František [správně Ivan] 59, 101, 174

Delikátová, A. 260
Denis, Ernest 53, 67, 140
Destinnová, Ema, někdy též Emmy Destinn, [vlastním jménem Emilie Pavlína Věnceslava Knittlová] 31
Dickinson, Willoughby Hyett 166
Dillon 158
Dingel 153
Divíšek, Karel 202, 203
Dixon, Pierson 307, 308
Dojáček, J. 81
Doležal, Jaromír 141, 150
Domin, Karel 155, 156
Dominois, Fuscien 187, 191
Dostál, Hynek 64, 101
Doubek, M. 42
Doubrava, Jan 84, 88
Drtina, František 143
Drtina, Prokop 228, 231–232, 234, 271
Ducháček, Ivo 232
Dumba, Konstantin Theodor 53, 67
Dürich, Josef 59
Dvorský, V. 103
Dvořák, Antonín 31
Dyk, Viktor 103, 171, 204

Ečer, Bohuslav 225, 226
Eden, Anthony Robert 226, 248, 272, 308
Einhorn, Nathan R. 313
Engliš, Karel 176, 206

Fanderlík, Velen 232
Feierabend, Ladislav Karel 232, 254, 259, 261, 265, 269, 270
Ferienčik, A. J. 174
Fibinger 81
Fierlinger, Zdeněk 273
Findejsová, Milada, vnučka Jaroslava Císaře 9
Finlay-Freundlich, Erwin 269, 280, 282, 284–287, 289, 291, 292, 295
Firt, Julius [Fürth] 149, 200, 205
Firt, Leopold [Fürth] 201
Fisher, Ludvík J. 57–59, 64, 65, 69, 74, 78, 87, 101
Fischl, Viktor 232

Fišer, František 31
Florian, Jan 218
Foustka, Břetislav 144
Fowler 153, 194, 283, 284
Frank, Karl Hermann 218
František, Ferdinand d'Este 33
Franzl, F. 41, 42, 70
Franzlová, L. 42
Friml, Rudolf 31
Fürth, R. 260

Garvin 158
Gaunt, Guy Reginald Archer 54, 85
Gazdík, Matúš 101
Gellner, František 204
Gessay, Ignác 61, 101
Getting, Milan [Emilián] Alexander 61, 62, 99, 101
Giles 166, 167
Girsa, Václav 114
Goldstücker, Eduard 232
Gotsch, Josef 47
Gottwald, Klement 290, 291, 293, 303–304
Gregory 153, 194, 283
Grégr, Břetislav 42, 45
Grey, Edvard 161
Groh, Vladimír 212, 213, 218, 223
Groš, Karel 145
Guča, Duro 32
Gutfreund, Emil 256, 261
Guth, Jarkovský Jiří 31
Gutman, A. 260

Habrman, Gustav 31
Haig 161
Hájek, Jan 149, 151, 192
Hájíček, Jaroslav 228
Hajn, Alois 103, 171
Hála, František 232
Hala, J. 232
Halifax, Edward Frederick 220
Halla, Ludvík C. 254
Hardy, Thomas 176
Harris, Paul P. 206
Havel, Václav 313
Havlíček Borovský, Karel 34, 72
Havránek, Bohuslav 182
Heidenreich, Julius [Julius Dolanský] 182
Heidrich, Arnošt 287
Heinrich, Arnošt 170, 202
Helfert, Vladimír 223
Heller, K. 260
Henlein, Konrád 218
Herben, Ivan 206
Herold, Jiří 194
Hickam, M. H. 89
Hilbert, Kamil 138
Hitler, Adolf 169, 218, 220, 223, 227, 230, 233, 235, 238, 244, 243, 245–246, 268, 280
Hlinka, Andrej 159
Hník, František M. 260
Hoare, Samuel John 185
Hodža, Milan 225
Hoffmann, Camillo 187, 191, 194
Hoffmann, Karel 194
Hoffmeister, Adolf 204
Hofman, H. 260
Holan, Vladimír 320
Hora, Josef 320
Horák, Jiří 182
Horák, L. 171
Hořejší, Jindřich 200
Houdek, Jaroslav 198
House, Mandell Edward 54, 119, 187
Hromádka, Josef Lukl 274
Hronek, Jiří 232
Hrubín, František 320
Hubble, Edwin Powell 202
Hudec 171
Hurban, Vladimír Ladislav 106, 111, 112, 117, 222, 224
Hus, Jan 62
Hušek, Jozef 101
Hutton, Graham 224
Hůza, Josef 106, 132, 138
Hyde, Edward Lawrence 180

Chamberlain, Neville 223, 226
Chapman, Trench 113
Churchill, Winston 231, 235, 244, 246, 271–272

Ingr, Sergej 232, 269, 277
Iška, František 49, 50

Janáček, Leoš 204
Janák, Jan 41
Janček, Ján 106
Jansa, Viktor 277
Jedlička, Fr. W. 64
Jefferson, Thomas 109, 122, 313
Jílovský, Rudolf 206
Jína, Jan 227
Jiránek, Ladislav, syn Antoníny Jiránkové a Miloše Jiránka 146
Jiránek, Miloš, syn Antoníny Jiránkové a Miloše Jiránka 146, 152, 205
Jiránek, Miloš 145, 146
Jiránková, Antonína, vdova po malíři Jiránkovi, manželka Jaroslava Císaře 146, 147, 316
Jiránková, Milada, provdaná Cvachová, dcera Antoníny Jiránkové a Miloše Jiránka 153
Jiří VI., britský král 226, 272
John, Jaromír 64
Judson, Pratt Hary 94, 95
Jusserand, Jean-Adrien-Jules 125

Kallab, Jaroslav 206, 214
Kalmus, H. 260
Kant, Immanuel 144, 326
Kára, Jan 32
Kaznelson, P. 260
Keynon, William S. 99
Klátil, František 232
Klaus, Václav 146
Klecanda, Vladimír 232, 254, 260, 267
Kleiner, Kamil 256, 261
Kleinwächter, Ludwig von 45, 46
Kleinzeller, A. 260
Klestl, Innocent 101
Klimek, Antonín 141
Klofáč, Václav 31, 40, 112
Kocián, Jaroslav 31
Kodíček, Josef 232, 249, 260
Kodíčková 260
Kolovrat-Krakovský, Jindřich 277
Komenský, Jan Amos 62, 121, 254
Koňas, Adolf 43
Kopal, Zdeněk 297, 309, 312
Kopecký, František 45, 46, 54, 55, 68, 90
Kopecký, Josef 64
Korbel, Josef 232, 233
Körbel, Pavel 254
Kořízek, František 30
Kosárek, Adolf 212
Kosař, Jaroslav 95
Kotalík, Jiří 146
Kotěra, Jan 138
Kotiba, František 202, 203
Kovář, Josef 58
Kovařík, Jaroslav 213
Kovtun, Jiří 20, 97, 98, 105, 115, 116, 295, 313, 315, 317
Kozák, Jan Blahoslav 314
Krajina, Vladimír 227
Král 223
Králíková-Stránská, B. 180
Kramář, Karel 40, 52, 72, 92, 103, 112, 171
Kratochvíl, Bohuslav 275
Kratochvíl, Zdeněk 195
Kreibich, Karel 232
Kroužílková, Zdenka 31
Kruckỳ, František 277
Kruta, Vladislav 260
Křenek, Zdeněk 199
Křepela, Karel 42, 45, 46
Křížek, Jaroslav 315
Kubaška, Ján 100
Kubelík, Jan 31
Kubík, J. 42
Kubušek, Ján 100, 101
Kučera, Vladimír 138, 144, 186
Kühnl, Eduard 277
Kundrát, Miroslav 266
Kuntschke 261
Kupka, František 59
Kurel, J. J. 42
Kvapil, Jaroslav 91, 227
Kysela, František 58

Lukavský 171
Lane, Franklin Knight 119
Langr, František 232
Lansing, Robert 98, 103, 119, 120, 125, 187
Láska, Václav 277
Laštovička, Bohuslav 232
Laušman, Bohumil 232
Layton, Walter 224
Lehner, Hans 48
Leitner, K. 42
Lichner, Ján 232
Lindhart 51
Livesay 81
Lloyd George, David 113, 188, 237
Lobkowicz, Maxmilián [Max] 158, 232, 272, 275
Lockhart, Robert Bruce Hamilton 247
Lodgman von Auen, Rudolf 165
Lolek, Stanislav 204
Löwenstein, A. 260
Löwy, J. 260
Lützow, František, hrabě 31

Macek 274
Mahen, Jiří 204
Macháček, Pavol 232, 260–266
Machar, Josef Svatopluk 72
Malá, Jindřiška 31
Malachta, S. 260
Málek, B. 301
Malik, Josef 232
Malý, Rudolf 210
Mamatey, Albert 59, 61, 96, 99–101
Mandel, J. V. 260
Marek, J. 41–42, 56
Marchant, Francis P. 180
Marie Terezie 29
Mark, Thomas 188
Martínek, Antonín 61
Martínek, Josef 101
Masaryk, Jan 184–185, 206, 220, 230, 247, 249, 254–256, 263–264, 271–273, 277–279, 287
Masaryk, Tomáš Garrigue 29–32, 40, 44, 48, 52–67, 72, 74, 79, 90–145, 149–152, 159–164, 173, 175, 178, 181, 183–190, 193, 204–205, 214–217
Masaryková, Alice 31, 139
Masaryková, Charlotte Garrigue 32, 132
Masaryková, Olga 132–133
Masařík, Antonín 254
Mastný, Vojtěch 151, 155, 158, 163–164, 166, 173, 175, 184–185, 189–190, 193, 225
Mašek, F. 171
Matloch 102
Matouš, L. 260
Matoušek 171
Maxa, Prokop 132, 272
Melichar, Alois J. 57, 68–69, 139
Menhart, Oldřich 128, 328
Merna, Fr. 64
Michálková, Eva 199
Mika, Gejza H. 101
Milén, Eduard 181, 197, 200, 204
Miller, Herbert Adolphus 115–116, 120–122, 124, 129, 310, 312
Mládek, J. V. 273
Modr, Josef 61
Modráček, František 171
Morávek 51
Mrázek, Josef 54
Mrkvička, Otakar 204
Mucha, Alfons 31
Mucha, Jiří 232, 303
Mukařovský, Jan 182
Murgaš, Jozef 101
Murray, Gilbert 224
Myslivec, Václav 256, 261, 266

Náprstek, Vojta 37
Navrátil, G. 171
Nečas, Jaromír 232, 254
Nečásek, František 290
Nejedlý, Zdeněk 301
Němec, František 232
Němeček, Zdeněk 277
Neumann, Bedřich 269
Neumann, Bohuslav 269
Neumann, Stanislav Kostka 200, 204
Neumann, Vítězslav 254

Newton, Baker D. 87, 98
Nigrín, Karel 232, 261
Nichols, Charles W. 120–121, 125–126
Nichols, Philip Bouverie Bowyer 269–271
Northcliffe 161
Nosek, Jindřich 277
Nosek, Václav 232, 287
Nosek, Vladimír 151
Novák, Arne 203, 179, 181–182, 206
Novotný, Jan F. 64
Novotný, Václav 143
Nový, Vilém 232
Nuber, Alexander von Perekel 45, 46

O'Higgins, Harvey 113
Obůrka, Oto 210
Odložilík, Otakar 260, 296–297, 309, 311, 312
Ondráček, Bedřich 210
Ondříček, Karel 210
Opočenský, Jan 249
Osuský, Štefan 151, 152, 225

Paderewski, Ignacy Jan 129
Pánková, Libuše 232
Pankuch, Ján 101
Papen, Franz von 53
Patejdl, Josef 187
Patzák, Václav 232
Pauliny-Tóthová, M. 274
Pauliny-Tóth, Ján 227, 232
Pavlů, Bohdan 59, 92
Pekař, Josef 182
Pelant, Karel 31
Pelc, Antonín 204
Pergler, Karel [Charles] 55, 59, 65, 74, 88–90, 94, 97–99, 101–104, 106, 112, 116–117, 122, 124, 310
Pešl, Antonín 227
Petr, Karel 156
Petrovický 171
Petřina, Alois 210
Pick, F. 260
Pichon, Stéphen 111
Pilnáček, Michal 61
Pilz, Jaroslav 200
Pimper, Antonín 31
Plečnik, Josip 138–139
Pokorný, B. 260
Pokorný, F. 191, 327
Poláček, Karel 204
Pollak, H. 260
Pollak, L. V. 260
Prášilová, Květa 232
Preissig, Vojtěch 70–72, 90, 113
Princip, Gavrilo 33
Pringsheim, E. G. 260
Procházka, Antonín 212
Procházka, František [Houdek Jaroslav] 198
Procházková, Linka 212
Purkyňová 171

Rada 51
Radouš, Karel 64
Raše, Rudolf 93
Rašín, Alois 72, 103, 170, 172, 174
Raušar, Karel 210
Recht, Walter 254
Recht 51
Rejsek 41
Renner, Karl 171
Restl I. 64
Ripka, Hubert 227, 229, 231, 233, 247, 249, 254, 262, 265–266, 268, 269–271
Robatti 48
Roberts, Wilfried 224
Roosevelt, Theodore 109, 114, 241
Rose, Holand 158
Rosický, Jan 40
Round, Dora 180
Rozsnyai, Dezidér 254
Rozwadowský 45
Ruda, W. 81
Rudiž-Jičínský, Jan 32
Russell, Bertrand 153
Růžek, Josef 228
Růžička, Pavel 277
Růžička, Rudolf 104, 113
Rynda, Jan 64

Sabath, Adolph Joachim 40, 97–99, 112
Salaba, Jaroslav Vojan 57
Seifert, Jaroslav 320
Sekora, Ondřej 204
Selver, Paul 179, 180, 189, 327
Selmanovitsch 261
Seton-Watson, Wiliam [Scotus Viator] 41, 52, 91, 133, 158–160, 174, 177, 181, 185, 205, 224, 226
Scheiner, Josef 31
Schenk, Antonín 144
Schober, B. 260
Schwarz, František 232
Silvestri, Hugo 68
Siodmak, Heřman 254
Sís, František 103
Skalák, Jaroslav [J. Císař], pseudonym, který někdy užil J. Císař 167–173, 175, 177, 218, 234, 242, 253
Skalský, J. 69
Skládal 274
Skoumalovi, Aloys a Hana 199
Slávik, Juraj 232, 247, 260, 277
Smetánka, František Jaroslav 64
Smith, Alen 161
Smutný, Jaromír 232, 311
Sobotka, Jan 144
Socháň 102
Sokol, Karel 277
Soukup, František 28–31, 91, 112
Soustek, Andrej 101
Sova, Antonín 204
Sperakus, V. 42
Spousta, John W. 87
Standejský, E. 48
Stearn, George W. 119–122, 124, 125, 127
Steed, Henry Wickham 41, 44, 52, 158–159, 170, 174, 185, 187–193, 224, 226, 247
Stein, Hugo 254
Steinbach, Karel 204
Steiner, P. 260
Stejskal 171
Stern, Gustav 256
Straka, Jan 64
Stránská, Anna, provdaná Sonnková, neteř Jaroslava Císaře 197
Stránský, Adolf 202
Stránský, Alfréd 195
Stránský, Jan 232
Stránský, Jaroslav 146, 171, 201–202, 205, 232–233, 288, 303, 311–312
Stránský, Martin Jan 204
Strimplová, Eva 232
Suk, Josef 194
Svoboda, J. V. 260
Svoboda, Josef 228
Sychrava, Lev 59, 311, 312
Synek, Kornel 232
Syrakus, Josef 52

Šeba, Jan 135
Šejnoha, Jaroslav 277
Šelepa, František 181
Šenk, František 202, 203
Ševčík, J. 42
Šindelář, František 64
Šiška, Pavel 101
Škrach, Vasil Kaprálek 74, 143, 186–189, 191–193
Špaček, Jaromír 132, 133, 135
Špála, Antonín 212
Šrámek, Fráňa 204
Šťastná, Anna 7, 324
Šťastná, Růžena 207, 321
Šťastný, Vladimír 7
Štefánik, Milan Rastislav 110, 118, 124
Štefl, Jiří 212, 213, 218
Štěpina, Jan 58, 78, 81
Štěpina, Josef F. 58
Švabinský, Max 197, 212
Švarc, František 135
Švehla, Antonín 112

Tammasy, V. 42
Těsnohlídek, Rudolf 204
Temperley, Harold 224
Thomas, H. 256
Tigrid, Pavel 146, 232

Toman, Karel 200, 204, 320
Tomášek, František 170
Topič, František 204
Trávníček, František 201
Trkal, Viktor 284
Trnka, Alois 47
Truneček, Frank J. 58
Tvrdý, Adolf 46, 52, 61
Tvrzický, Josef 52, 56, 57, 64, 65, 74, 78, 112
Tyl, Josef Kajetán 26

Uhlíř, František 232
Ungar, E. 260
Urzidil, Johannes 232

Való, Jozef 232
Váňa, Jan 198
Vand, Vladimír 260
Váša, Pavel 201
Velemínský, Karel 59
Veselý, Josef 51
Veverka, Ferdinand 151
Viest, Rudolf 232
Vinklárek, Karel 57
Vlček, Frank J. 64
Vočadlo, Otakar 179, 180, 293
Vogel, Karel 48
Vojtíšek, V. W. 51, 87
Volavá, M. 47
Vorovka, Karel 144, 153
Voska, Emanuel Viktor 31, 41, 44, 47, 48, 52, 54, 56–59, 61, 68–73, 81
Voska, Rudolf 108
Voskovec, Jiří 198
Votruba 171
Vrzáček 85

Wadsworth, Beaumont P. 180
Walter, Emil 277
Warrick, Frank E. J. 120
Warrick, Walter W. 120
Washington, George 313
Wassermann, Max 254
Watermanová 142
Weatherall, M. R. 180
Wells, Herbert George 162, 177, 180, 181, 266
Wenig, Josef 198
Werich, Jan 198
Werstadt, Jaroslav 127
Whitehead, Alfred North 153–155
Wieser, August 17
Wilson, Thomas Woodrow 34, 35, 49, 54–55, 60–61, 79, 87, 93, 97–98, 102, 105–106, 109, 113–116, 119, 120, 125–126
Winkelsbergerová, Hana 232
Winter, Gustav 232
Winternitz, A. 260
Winternitz, J. 260
Wolf, Jan 218

Zahradník, Bohdan [Isidor] 118
Zápotocký, Antonín 303
Zástěra, A. 42
Záviška, František 153
Zavřel 171
Zelenka, Ladislav 194
Zelenka-Lerando, Lev 13, 110
Zicha, Rudolf 41
Zlámal, Oldřich 62–64, 101
Zrzavý, Jan 212
Zwiedink, Erich von 68

Žilka, František 31

OBSAH

Úvodem /7

I.
Jemnice – Brno /13
Cesta do Nového světa /22
Amerika vystěhovalců /26
Velká válka /33
Proti císaři a říši /37
České národní sdružení
a T. G. Masaryk /56
Prohlášení nezávislosti československého národa /116

II.
V nové Československé republice /137
Další univerzitní studia /143
Život v Praze a sňatek /144
Do Londýna na československé vyslanectví /149
Doktorem přírodních věd /153
Působení na ambasádě a styk s anglickými astronomy /156
Případ Skalák /167
Masarykovy paměti
a jejich anglické vydání /186
Návrat do Brna /194
Společenské a vědecké aktivity /206
Republika v ohrožení… /218
Emigrace /227

Československý studijní ústav /255
Vyakčněn /277
University of St Andrews /293
Záchrana Masarykových rukopisů /307
Návrat domů /316

Výběrová bibliografie J. Císaře /327
Prameny a literatura /330
Jmenný rejstřík /336

ZDENĚK POUSTA
JAROSLAV CÍSAŘ

Astronom a diplomat v Masarykových službách

VELKÉ POSTAVY ČESKÝCH DĚJIN
svazek 22.
Edici řídí Filip Outrata

Obálku a grafickou úpravu
navrhla Michaela Blažejová
Ve spolupráci s Masarykovým ústavem
a Archivem AV ČR, v. v. i.
vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2016 jako svou 1534. publikaci
Vydání první. AA 22,43 Stran 352
Odpovědný redaktor Filip Outrata
Vytiskl Akcent tiskárna Vimperk, s. r. o.
Doporučená cena 348 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-702-1